

տոսէն կամ Եթովպիայէն, Պարսկաստանէն կամ Սիրիայէն, դուք եկած էք հայկական ուրիշ գաղթավայրերէ, և ձեր այդքան զանազան միջավայրերու մէջ ծնունդն իսկ ձեզի սուր զգացում մը կու տայ թէ մէկ է ձեր ծագումը, ձեզի սուր զգացում մը կու տայ ձեր ցեղային միութեան. և ինչպէս Շամիրի կրտսեր որդին իր անդրաշխարհեան գոյութենէն՝ ձեր երիտասարդութիւնը ունկնդիր է այն բոլոր առաջադրութիւններուն, այն բոլոր արձագանգներուն, այն բոլոր աղաղակներուն որոնք երկրիս երեսին վրայ Հայաստանի մասին կը խօսին, և անոնք Հայաստանի վրայ խօսելով՝ կը վկայեն թէ կ'ապրի նա:

Թոյլ կու տամ ինծի որ հաւաքելով բոլոր պատմական յիշատակները զորս ձեր այս տան մէջ ներկայութիւնը իմ աչքերուս առջեւ կ'ոգեկոչէ՝ բոլոր այդ յիշատակներէն իսկ հետեւցնեմ իմ երկրիս մէկ նմանութիւնը, և միանգամայն մէկ ապացոյցն այն սիրոյն զոր ձեզի նուիրած է:

Կը նշմարեմ Հալէպի մէջ, 1695 թ. գարնան, երկար ատեն զուլիս զլիս՝ Քրանսացի Յիսուսեան հայր մը Հ. Անտոն Պովիէ անուն և պատանի արեղայ մը որ Մխիթարիչ անունը կը կրէ (Մխիթար). և Մխիթար, երբ հրաժեշտ կու տայ, այդ Յիսուսեանէն նամակներ կ'առնէ՝ Արեւմուտքի համար, այն զիտումով որ վերստին ամրապնդէ կապերը՝ իր ազգին քրիստոնէութեան և Լատին Արեւմուտքի հոգեկանութեան միջեւ: Կը նշմարեմ Կ. Պոլսի մէջ, 1700ին, նոյն այդ Մխիթարը, որ թրքական հալածանքներուն դէմ կ'ոգորի իր քարոզութեանց հետեւանքով, ինչպէս այն կասկածներուն զորս կը ներշնչէր իր փոքրիկ միութիւնը հայ հոգեւորականներու, այն ատեն Քրանսական ղեսպանատան յարկին ներքեւ է, Քրանսացի վեղարաւորներու յարկին տակ է որ Մխիթար կ'ապաւինի, և Քրանսական հովանաւորութեան այդ ապաստանին մէջ է որ կը ճողոպրի նա չարագէտ հար-

ուածներէն՝ որոնք չքայնել կրնային իր հիմնադրի ճակատագիրը:

Գիտէք թէ իր Մխիթարեաններու վանատունը Մորէայի մէջ էր որ արմատ ձգեց, և յետոյ թրքական արշաւանքէն ծագած փոթորիկն առջեւ, հարկ եղաւ որ հեռանայ, թափառի ծովերու վրայ, ինչպէս երբեմն բարեպաշտօնն Ենէաս, և դուք գիտէք թէ ինչպէս Մխիթարի և իր միաբաններուն առջեւ բացուեցաւ Ս. Ղազարու կղզին, ինչպէս ան սեփական տունն եղաւ և է միշտ, և թէ ինչպէս դուք հոս փոքրիկ պարս մըն էք որուն վրայ կը հսկէ հեռուէն Ս. Ղազարու կղզեակին փոքրիկ պետութիւնը որուն վրան կը հսկէ նաեւ Պրանսա:

Եւ ձեր անցեալի ամբողջ պատմութիւնը կը խառնուի Անտոն Պովիէի արարքին մէջ, այդ Քրանսացի Յիսուսեանին որ կը խրախուսէ զՄխիթար Արեւմուտքի մէջ փնտռելու հոգեւոր «տուն» մը իր սիրական Հայաստանին համար, և արարքին մէջ պաշտօնական Պրանսայի՝ որ նուիրագործեց երեք տարի առաջ հաստատութիւնը այս դպրոցին՝ հոգեւոր Օրբան քսաներորդ դարու հայ սերունդներուն:

Որքան կը մաղթեմ որ այս երկրորդական կրթութեան գործը բողոքով, հետզհետէ բարձրագոյն մշակոյթի կրթարան մը դառնալու, ուր գիտնական Հայաստանի և գիտնական Պրանսայի գործակցութեամբ պատրաստուին երկեր ձեր անցեալի մասին, ձեր մատենագրութեան, երկեր ձեր փառքերու մասին, երկեր ձեր թշուառութեանց՝ որոնք անգամ փառքեր են:

Արիւնալի և դժնդակ դրուագները որ դարերու ամբողջ ընթացքին ձեր դիւցազնական պատմութիւնը կ'անդամատեն, այնպիսի ցնցումներ առաջ բերին մարդկային գիտակցութեան մէջ, որ անթիւ եղան բողոքի հրապարակախօսութիւնները, իրաւախնդիր հակաճառութիւններու տեսարաններ, որոնք տենչացին որ ձեր վրէժը լուծէք. մենք հոս, մեր մէջ, ի պատիւ ձեզի, ամբողջ մարտական գրականութիւն մ'ունեցանք, և վաղը, եթէ հարկ ըլլայ,

ուրիշ գրիչներ ալ պիտի պայքարին ձեզի համար:

Բայց կ'ուզեմ որ հետզհետէ գործնականապէս հայկական գիտութիւնն և Քրանսական գիտութիւնը իրարու փոխանցեն իրենց պաշարները, և զուգեմ իրենց եռանդը՝ կոթողներ կերտելու համար Հայաստանի ամբողջ անցեալին:

Ըստ իմ գիտցածիս Մխիթարի ոչ մէկ կենսագրութիւն կայ Քրանսերէն. և ձեր մեծամեծ դէմքերէն շատեր իրմէ Լաւագոյն ոճով չէ որ վարձատրուած են:

Ձեր վարժարանը՝ սերած հետազոտութեանց յոյժ գործունեայ և յաւէտ կենսունակ այն կեդրոնէն զոր հիմնած է Մխիթար՝ ինչո՞ւ պիտի չդառնայ հետզհետէ պատմական և գիտական շարժման մը մեկնակէտը:

Ըրածս թելադրութիւն մ'է պարզապէս:

Թրգւ. «Figaro» է. 7 Յուլիս 1932

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՀԱՅԱԳԷՏ ԲԱՐՁՐԱՍՏԻՃԱՆ ԵՎ ԵՂԵՑԱԿԱՆ ՍԸ

Հաճոյքով կը ներկայացնեմ «Բազմա-վէպ» ընթերցողներուն այս բարձրաստիճան եկեղեցականը՝ որ հայասէր մըն է ու հայագէտ միանգամայն:

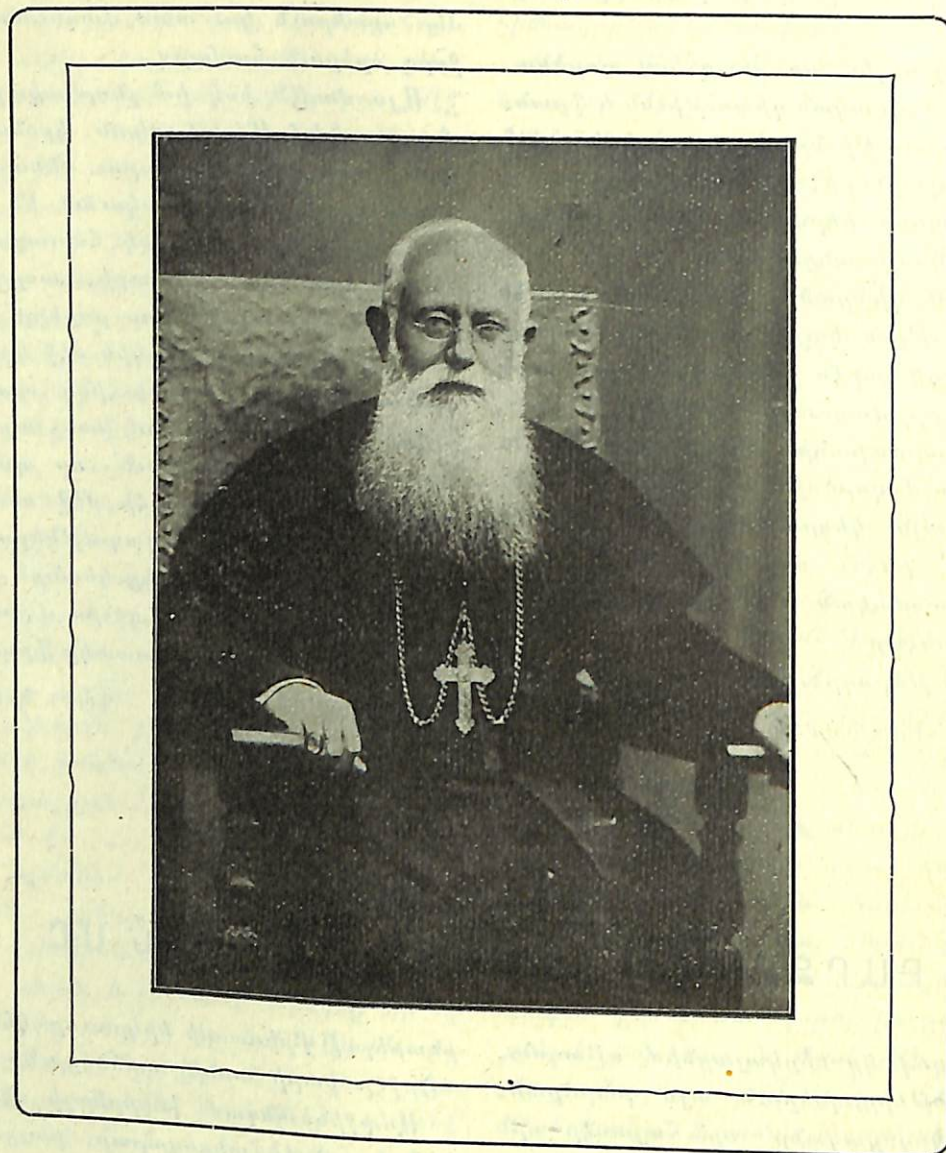
Նախնական կրթութիւնն առած է Մխիթարի մէջ, ցոյց տալով անմիջապէս հուզական այնպիսի երաշխիքներ՝ որոնցմով կը խոստանար ըլլալ մեծ Ասսիւզացիին արժանի մէկ զաւակը:

Եւրոպայի մէջ և այլուր ծանօթ են արդէն իր առաքելական գործերը, որոնց արձագանգը տուին իտալական թերթեր: Իր բազմադէպ կեանքը մեզի Հայերուս համար ալ ունեցեր է երախտիքի շրջան մը: Հրաժարելով համբաւի և հանգստաւէտութեան վայելքներէ, 1895 թուականին կամ անկէ առաջ, կ'ուղեւորի դէպ ի Միջագետք ու Հայաստան, նշանաբան

նա զայն ձեր կամքերուն կ'աւանդեմ, զայն ձեր սրտերուն կու տամ վաղուան և յաջորդ օրերուն համար:

Այս ժամէն իսկ իմ շնորհակալիքս կը մատուցանեմ Մխիթարեան կրօնաւորներուն, որոնք Ս. Ղազարու մենաստանէն այս վարժարանն արձակուած են Պրանսական մեր երկնքին տակ ճառագայթելու համար ճրագներն հաւատքի, լապտերները գիտութեան, յոյսի բոլոր բոցերը որ հոն հեռուն, Վենետիկոյ լճակին մէջ կը շողշողան երկուհարկաւորապէս հինգ տարիներէ ի վեր, ես շնորհակալ եմ նաեւ այս վարժարանի աշակերտներուն՝ որ պատրաստուին ամբողջ աշխարհի մէջ տանելու, բոլոր այն հայկական գաղութներուն մէջ ուր պիտի հանգչի իրենց կեանքն արմատախիլ, բայց ոչ երբեք դուրս վտարուած՝ սէրը մեր լեզուին և յիշատակը Պրանսայի:

ԳԵՈՐԳ ԿՈՅՆՈՅ

ԳԵՐՊ. ՉԵԼԵՍԹԻՆՈՅ ՔԱԹՈՍՈՍԵՆՈՅ

ռատիներուն: Թէեւ զիտէր զանազան լեզուներ, բայց մասնաւոր նախասիրութիւն մ'ունէր մերինին համար, զոր ուսած էր կարճ ժամանակի մէջ՝ մեծ յաջողութեամբ:

Միշտ հայերէն կը խօսէր ու կը գրէր, հայերէն կը կարդար, հայերէն կը բանաստեղծէր, հայերէնով կ'աւանդէր աշակերտներուն դասերը ու կը մարզէր զանոնք հայերէն թարգմանուած բեմագրութիւններով: Ամէն անգամ որ իրեն այցելէի՝

կ'ունենայի հմայիչ տպաւորութիւնը մեծ հոգւոյ մը որ զիտէ խոնարհութեամբ սքողելիք հազուագիւտ բարեմասնութիւնները: Նկատեցի այս բարձրութեան հետ, որ զազափարեւ կու տար իր ներքին ներանձն ու աստուածամերձ կեանքը, ունէ՛ր շատ համակրելի վարուելակերպ, ընկերական էր ու զուարճախօս:

Ինչպէս կոտորածի ատեն խարբերդի միաբանակից (Ռափայէլ, Աղբիւնոս եւ

Լուդովիկ) Հայերուն հետ՝ ազատե՛ր էր իրենց մօտ ապաւինող հազարաւոր Հայերու կեանքը, անկէ ետքն ալ իր անունը (Celestino) երկնային ազատարարի մը նշանակութիւնն ունեցաւ, վայրագ թուրքերուն անգամ պատկառանք ազդելով:

Կը յիշեմ թէ որպիսի՜ նախազգուշական գործունէութեամբ առաջըն առնելու հետ էր անոնց չարաշուք մէկ ծրագրին, երբ վրայ հասաւ ամիսուկէս տեւող երկրաշարժը՝ որ իր չարատանջ հետեւանքներով իսկ նախախնամական եղաւ, եւ ինք զիմուքներ կատարելով կրցաւ խափանել ջարդարարներուն շարժումը:

Մալաթիոյ մէջ այս կերպով երկար ատեն մնալէ ետքը, մեր մեծ աղէտին հետեւանքով ստիպուեցաւ, ամիսոս, ու ընդհերու հետ հեռանալ թուրքիայէն: Այժմ կը գտնուի Խտալիոյ ամբարշտանի Գաղթավայրի՝ Երթիթէայի Ասմարա քաղաքը՝ եպիսկոպոսական աստիճանով եւ Առաքելական փոխանորդի հանգամանքով: Եւ այդ հեռաւոր ու տարապայման վիճակով իսկ՝ առիթը չի փախցնէր մեր մասին իր համակրանքն ու սէրը յայտնելու, կարծես Հայու մը կսկիծն ու հայրենաբաղձութիւնն ունի:

Նոյնութեամբ հոս կ'ընդօրինակեմ հատ մը միայն իր նամակներէն, որով պիտի հասկցուի անոր հայասիրութեան եւ հայրենասիրութեան չափն ու աստիճանը:

Ասմարա, 15 - VII - 1932

Գերապատիւ Հայր,

Հայերէն լեզուով գրուած Ձեր նամակը ինձի հասաւ. զայն կարդալով շատ ուրախացայ, այս մեծ հաճոյք ինձ պատճարելնուդ համար շատ շնորակալ եմ:

Եթէ կ'ուզէք, ինձ միշտ հայերէն լեզուով գրեցէք:

Չարմանալի բան չէ որ Ձեր միա-

բանակիցները չեն կրնար հաւատալ երբ անոնց կ'ըսէք թէ ես Մալաթիայի մէջ հայերէն լեզուով քարոզ կուտայի. անոնք չի հաւատալու պատճառ ունին: Երբ վենետիկի մէջ ես անոնց հետ հայերէն լեզուով խոսելու համարցաւ կեցայ, անշուշտ անոնք տեսան որ ես շատ տրկար էի հայերէնի մէջ եւ միտքերնուն չի եղաւ որ ես 20 տարի ի վեր հայերէն չէի խօսէր, չէի կարդար, չէի գրեր. այս է պատճառը որ չեն հաւատար. անոնց ըսէք որ քիչ մը համբերէն: Եթէ Տէրը ուզէ, միտք ունիմ անգամ մին ալ վենետիկ երթալու. այն ատենուան համար պըզտիկ քարոզ մը պիտի պատարաստեմ եւ Ձեր գերյարգելի Աբբահայրին արտօնութեամբ չի հաւատող միաբանակիցներուդ պիտի քարոզեմ եւ քարոզիս նիւթը ասիկա պիտի ըլլայ. «Երանի անոնց որ չի տեսան եւ հաւատացին». յոյս ունիմ որ քարոզէն վերջը բոլոր միաբանակիցներըդ պիտի ըսեն. փարք Տիրոջը! Իրաւ հայր Չելեստինոյ կէս մը հայ է, ասկէ վերջը զինք կէս Եղբայր պիտի համարինք. եւն.:

Փափաքեցայ ծանօթացնել այս պատուական դէմքը, յուսալով թարգման ըլլալ Հայութեան ազնիւ զգացումին՝ որ գիտէ յարգել ու գնահատել իր ճշմարիտ բարեկամները:

Վստահ եմ թէ Ան սրտի մորմոքով պիտի յիշէ իր գուրգուրանքին առարկայ եղող Հայ տարաբախտ ժողովուրդը, որմէ ակամայ բաժնուեցաւ՝ առանց իր զոհողութեանց վերջնական արդիւնքը տեսնելու:

Վստահ եմ նոյնպէս որ իր բարեբաւրեալներէն եթէ կան ու կ'ապրին այսօր աշխարհի ո՛ր է անկիւն, պիտի չմոռնան երբեք իրենց երբեմնի անձնուէր ու անշահասէր հովիւը:

Հ. ԹԱՐԵՍՍ ԹՈՄԱՏԱՆ